Газета издается на балкарском языке с 1924 года.

Интернет-версия: gazeta.zamankbr.ru

ЗАМАН

Геуюрге кюн, тотурну арт айы (апрель), 25, 2023 жыл

№ 48 (21249)

КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ ПАРЛАМЕНТИНИ ЭМ ПРАВИТЕЛЬСТВОСУНУ ГАЗЕТИ — ВРЕМЯ — ГАЗЕТА ПАРЛАМЕНТА И ПРАВИТЕЛЬСТВА КАБАРДИНО-БАЛКАРСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

СЕБЕПЛИК

Казбек Коков «Ата журтну къоруулаучулары» фондну регион бёлюмюню мекямына къарагъанды

КъМР-ни Башчысы **Казбек Коков** Энчи аскер операциягъа къатышханлагъа бла аланы юйюрлерине болушлукъ этиую «Ата журтну къоруулаучулары» деген къырал фондуну регион бёлюмю орналлыкъ мекям не халда болгъанына къарагъанды. Энчи фонд къураргъа эмда къыралны битеу регионларында аны бёлюмлерин ачаргъа деген борчну Россейни Президенти Владимир Путин кесини Федерал Жыйылыуга Посланиясында салгъанды.

Къарауну кезиуюнде кенгеш да бардырылгъанды. Анга КъМР-ни Башчысыны Администрациясыны таматасы **Мухамед Кодзоков**, КъМР-ни Правительствосуну Председателини орунбасары **Марат Хубиев**, КъМР-ни транспорт эмда жол мюлк министри **Аслан Дышеков**, Нальчик шахар округну администрациясыны башчысы **Таймураз Ахохов** да къатышхандыла.

Мекям шахарны ортасында Къабарты орамда орналыпды. Ол кеси да бошдан сайланмагъанды – алайгъа къалайдан да жетерге тынч боллукъду. Жууукъ заманда анга ремонт этиу башланырыкъды, фондха минг квадрат метр чакълы бёлюнюрюкдю.

«Ата журтну къоруулаучулары» фондну Къабарты-Малкъарда бёлюмю Энчи аскер операциягъа къатышханлагъа, аны ветераннларына бла аланы юйюрлерине не жаны бла да тутхучулукъ этиую къурау бла кюреширикди. Анда аскерчилерибизни, ветераннланы, аланы юйюрлерини битеу излемлерине бла тилеклерине къараллыкъды. Ол санда медицина болушлукъ бериу, кыйыматлы социал эмда психология себеплик этиу, саусузгъа къарау, санатор-курорт багъыу, дарманла бла жалчытыу жумушла да тындырыллыкъдыла. Аны бла да къалмай, ветераннлагъа билим бериу, жангы усталыкъ алыу, иш бла жалчытыу, бизнесин къурау, тюрлю-тюрлю справкаланы жарашдырыу бла да болушурукъдула.

Фонд социал болушлукъ бла кюрешген битеу къырал биригиуле бла бирге ишлерикди. Инсанлагъа тап болур ючюн, аны бёлюмлери республиканы башха шахарларында бла районларында да ачыллыкъдыла.

Тюбешиу

Муслийман биригиуюге бийик багъа берилгенди

Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысы **Казбек Коков** КъМР-ни Муслийманларыны дин управлениясыны таматасы муфтий **Хазраталий Дзасежев** бла тюбешгенди. Республиканы оноучусу энтта да бир кере Хазраталий Дзасажевни эмда аны бетинде битеу муслийманланы бла Къабарты-Малкъарны жамауатын Ораза байрам бла алгъышлап, саулукъ эм огъурлу ишледе жетишимле тежегенди.

«Биз Къабарты-Малкъарны муслийман биригиуюню жамауат арасында ахшы кёз къарамланы къураугъа, республикада бирликни бла келишиулюкню кючлеуге уллу юлюю къошханына бийик багъа беребиз. Бюгюнлюкде регионну битеу тёрели конфессиялары бузукъчу кючлеге, ол санда тышындан келгенлеге, биригип къажалукъ ишни бардырадыла», – деп белгилегенди Казбек Коков.

Муфтий республиканы Башчысына Ораза байрамгъа жораланнган жарыкъ жумушла тийишли даражада, тап халда бардырылгъанларыны юсюнден хапарлагъанды. Жарыкъландырыу проектлени бла программаланы бардыргъанда, къарысузлагъа болушлукъгъа деп къуралгъан жандаурлукъну къурауда мындан арысында да байламлыкъда ишлеуню соруулары да сюзюлгенди.

Эл мюлк

Жайлыкълагъа чыгъаргъа хазырланадыла

Къабарты-Малкъарны малчылары жайлыкълагъа чыгъаргъа хазырланадыла. Аны юсюнден КъМР-ни Эл мюлк министерствосундан билдиргенди.

Шёндю малла турлукъ жерлени хазырлап башлагъандыла. Ары дери жайлыкъгъа чыгъарыкъ тууарлагъа дарман саладыла.

Таулагъа чыгъардан алгъа жолланы да тапландырыугъа да аслам эс бурулады, ток ызлагъа да къаралады.

Кёбюсюнде малла жайлыкълада октябрьни ахырына дери кечинедиле эм суукъкла башланыргъа энип тебирейдиле.

Къурулуш къыстау барады

Бу кюнледе Чегемде Шимал Кавказда эм уллу теплица комплексни къурулушу къыстау барады.

Мында жазда эм къышда да тахта кёгетле бла наныкъла ёсдюрюллюкдюле. Тийишли жумушла графикге кёре тамамланадыла.

Жангы предприятие ачылса, биринчи кезиуде мында 800 адам урунургъа онг табарыкъды. Теплицала, айтылгъаныча, жюз гектарда сюелтилселе, ишчилени саны эки минг адамгъа жетдирилликди.

Проектге кёре, теплица комплекс толусунлай келир жылны ахырына битерге керекди.

Тапландырыу

Нальчикде солуу жер къураллыкъды

Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысы **Казбек Коков** къарагъан республиканы ара шахарыны къурулуш эм жол ишлерини объектлерини санында Сабий чыгъармачылыкъны «Кюн шахар» академиясыны къатында Нальчик сууну жагъасында энди ишленирик экстрим-паркны тийреси да болгъанды.

Шахарчыланы тири солугъан жерлерин къурау жаны бла планланы юсюнден алгъаракъда Казбек Коков Буз къаланы къурулушуну башланыууна жораланнган жылыуда хапарлагъан эди. Экстрим-паркны проекти хазырлау ахырына жете турады. Аны кенглиги 15 минг квадрат метрден артыкъ боллукъду. Генеральный планнга административ бёлюм, спортну экстремал тюрлюлери бла кюрешген тийреле, сабий майдан, ландшафт амфитеатр, солуу эм жаяу айланыу жерле, парковка эм башха объектле къошулупдуда.

КъМР-ни Башчысыны бла Правительствосуну пресс-службасы.

Айбатландырыу

Бютюн ариу болурча

Быйыл Чегем районда «Тынгылы шахар болум къурау» федерал проектге кёре сегиз арбаз бла жамауат аслам хайырланнган беш объект айбатландырыллыкъдыла. Аны юсюнден бизге Чегем районну администрациясыны пресс-службасындан билдиргенди.

Проектге Чегем шахар, Лячинкъая, Звёздный эм Шалушка къатышадыла. Сагъынылгъан жумушланы тамамларгъа 25 миллион сом бёлюнюрюкдю.

Ишлени кезиуюнде жоллагъа бла майданлагъа асфальт, плитка, бордюрла, омакъ шинтикле, кир-кипчик атарча орунла, чыракълы чыпынла салынырыкъдыла эм ахырында тёгерек-башны жашиллендирирча мадар этилликди.

Бюгюнлюкде подряд организациялары келечилери ишлени башларча жумушланы тамамлап кюрешедиле.

ЖОРАЛАУ

«Хорламны поезди» – Прохладныйде

Уллу Ата журт урушда Хорламны 78-жыллыгына эмда Шимал Кавказ фашист ууучлаучуладан азатлагъанлы 80-жыллыгына жораланып къуралгъан «Хорлам» ретро-поезд Прохладныйде темир жол станциягъа келип тохтагъанды. Анга жюзле бла адамла тюбегенди.

Поезд тохтагъанындан сора, аны вагонларындан бири терк окъуна сахнагъа айландырылгъанды. Ары, биринчи болуп, Шимал-Кавказ темир жолланы Минеральные Водыде регион бёлюмюню таматасы орунбасары Дмитрий Лукьяненко кётюрюлгенди. Ол «Хорламны поезди» быйыл бла 13-чю кере келгенин айтханды.

Ызы бла ол Уллу Ата журт урушну жылларында Кавказ ючюн къазауатны тарыхы бла къысха шагъыйрейлендиргенди. «Совет аскерле, бу регионну магъаналылыгъын билип, аны азатлар ючюн къаты кюрешгендиле, 442 кюнню бла кечени сермешгендиле. Алай бла 1943 жылны январь айында душманнга артха бурулургъа тюшгенди. Андан сора урушну барыу халы да тюрленнгенди», – деп белгилегенди Дмитрий Владимирович.

Дагъыда ол урушну заманында темир жолчула Хорлам ючюн къаллай уллу кыйын салгъанларын юлгюле келтирип айтханды. «Ала, башларындан окъла, топла да къуюла тургъанларына къарамай, аскерчилерибизни битеу керекли затла бла жалчытханлай тургъандыла. Онжети минген аслам темир жолчу «Кавказны къоруулагъаны ючюн» эмда «Уллу Ата журт урушну кезиуюнде жигер урунгъанлары ючюн» майдалла бла саугъаланнгандыла», – деп чертгени.

Ызы бла сахнагъа Прохладный шахарны администрациясыны башчысыны орунбасары Алеся Пшецукова чыкъгъанды. «Хорламны» поезди Уллу Ата журт урушну кезиуюнде бюгюннгю мамыр жашаубузну ючюн жанларын бергенлеге уллу хурмет этиую белгиси болгъанын чертгенди. «Бизни республикадан да кёп жашла бла къызла да кетгендиле фронтха. Ала Брест къаланы, Москваны, Сталинградны эмда башха шахарланы къоруулагъандыла. Европаны азатлаугъа да къатышхандыла. Аппаларыбызны бла аталарыбызны кишиликлери ёсюп келген тёлюге не заманда да юлгю болгъанлай турлугъуна бир ишеклигим жокъду», – деп бошаугъанды ол сёзюн.

Андан сора алайда уруш жылланы жырлары эшитилгендиле, сахна оюнла кёргюзтюлгендиле, жарыкъ тепсеуле да кеслерине жер тапхандыла. Аланы темир жолчуланы Маданият юйюню Ростов-Главный эмда Ростовну темир жол къырал университетини чыгъармачы коллективлери кёргюзтгендиле.

Ол кюн ыразылыгъы болгъан ким да поездде темир жолчуланы музейин кёрюргe боллукъ эди. Аны экспонатларыны аралында башлары жабылгъан товар вагонла, солдатланы ташыгъан вагончукъла, техниканы жюрютген платформала, салон-вагон да бар эдиле. Битеу ол техника уруш заманда хайырланылгъанды. Паровоз кеси уа Сталинград ючюн сермешлени кезиуюнде солдатлагъа уллу себеплик этгенди. Сёзсюз, анга окъла, топла да тийип кёп жери бузулгъан эди, болсада ол тап халгъа келтирилгенди, 2015 жылдан бери уа музейге айландырылгъанды. Салон-вагонну да кесини тарыхы барды. Ол отузунчу жыллада Новороссийскде Шимал-Кавказ федерал округну начальнигине деп ишленнген эди эмда урушну заманында хайырланылгъанды.

Ол кюн келгенлени солдат как бла сыйлагъандыла, чай да ичиргендиле.

Быйыл поездни жолу, Эльхотово къабакъдан башланып, Кавказ ючюн сермешле баргъан жерле бла ётеди. Битеу да ол 1,9 минг километри барлыкъды, онеки жерде тохтап, концерт программаларын кёргюзтюрюкдю, жарсыугъа, поезд быйыл Нальчикге келлик тюйюлдю.

ХОЛАЛАНЫ Марзият.

Жазылыу-2023

Тарыхыбызны, ахшы адамларыбызны да эсибизге салады

Мен билгенликден, ана тилибизде чыкъгъан «Заман» газетибиз, кёп да бармай, кесини 100-жыллыгын белгилеликди. Сау ёмюрню ичинде ол миллетибизге тюз ниетли къуллукъ этип келеди, халкъны аллында айланнган адамларыбызны туура этеди, тарых жолубузну тюрлю-тюрлю магъаналы кезиулери бла таныщдырады. Эрттегили суратланы басмалай, бурун заманланы юслеринден сагъышландырады.

Халкъыбызны айтхылыкъ уланларын, тарыхыбызны унутулгъан шартларын газет эсибизге салады. Аны магъанасы уа айтып айталмазча уллуду. Ол а ана тилибизде чыкъгъан газетибизни алыргъа, окъургъа кереклисини да бир сылтауду. Башхасы уа – анга кесибиз тутхучулукъ этмесек, башха миллетлеге ол керек тюйюлдю. Ол себепден барыгъызны да миллет газетибизге сансыз болмазгъа, анга жаздырыргъа чакъырама.

ГАЗАЛАНЫ МАСХУТ,
ЛДПР партияны Черек районда бёлюмюню башчысы.

БИЗНИ ИНДЕКСИБИЗ – П 5893

Ушакъ 2 бет

«Таулула ариулукъну энчи сезе биледиле»

Таулуланы битеу да Россейге белгили суратчылары болгъаны бек уллу жетишимлерибизден бириди. Къабарты-Малкъар, Къарачай-Черкес республикалада кёргюзтюлген нарт эпоса аталгъан кёрмюч аны барыбызгъа да ачыкъ этди. Анда ишлерин салгъан жаш суратчыладан бири Аналаны Мурат бла ушакъ этгенбиз.

Юбилей 3 бет

КъМР-ни искусстволарыны сыйлы къуллукъчусу, композитор, жырчы, 1 КБР телевидение каналны бериулерини редактору Асанланы Кулина бу кюнледе юбилейин белгилейди.

Халкъны жырын айтсанг, халкъ да эжиу этер

Жолоучулукъ 4 бет

Озгъан ыйыкъда «Маданият» телеканалны «Земля людей» деген проектин жарашдыргъан къуум Нальчикге келип, малкъар халкъны юсюнден алты кюнню ичинде съёмкала бардыргъандыла.

Миллетибизни жашау турмушуну юсюнден энчи бериу

Специалист юйретеди

«Урлукъну билген жеризден неда кесигиз ышаннган сатыучудан алыгъыз»

Юйде бахчасы болгъан ким да анда абери ёсдюрмей къала болмаз. Тюкенде не да эркин табылгъанлыкъгъа, кесинг ёсдюрген нашаны, томаты, хобустаны татыулары аладан эсе игиди. Жай неда кюз сизни бай тирлик бла къууандырыр ючюн, урлукъ да иги болургъа керекди. Ол аллай болгъанын а билемисиз? Аны кимден аласыз, несине къарайсыз, къысхасы, урлукъну юсюнден ангылауугъуз бармыды? Бизни ушакъ нёгерибиз Къабарты-Малкъарда «Россельхозаны» бёлюмюню башчысы Александра Бредихина аланы юсларинден жик-жиги бла биледи.

– Александра Фёдоровна, биринчиден, урлукъ къаллай болуучуду?

– Аны къайсысыны да эки тюрлюсю барды: **сорт** эмда **гибрид**.

Гибридни юсюнден айтайым. Селекция бла кюрешген специалистле аны башха-башха сортладан къурайдыла. Сёз ючюн, нашаны бир сорту татыулуду, кеси да тузларгъа жараулуду, алай, жыйып, орунда тутаргъа уа артыкъ жарамайды. Ол анга чыдамайды дейик. Экинчи сорт а, биринчисича, тюз аллай татыулу тюйюл эсе да, бузулмай иги кесек заманны турургъа боллукъду.

Алай бла специалист, аланы экилерин да бирге келишдирип, нашаны жангы гибридин жарашдырады. Не айтдыраса, бизге керекли аллай болады, сыфаты, татыуу, тузларгъа жараулугу да. Алай ол ёсгенден сора, урлугъун алып жангыдан сепсегиз – келир жыл андан ол сиз сюйген наша ёсерик тюйюлдю. Башхача айтханда, жаланда бир кере тирлик береди. Андан сора аны урлугъун хайырланмаучудула.

Сорт урлугъ а кёп жылланы къуандырып турлукъду. Алай аны да барды аз-маз энчиликлери. Урлугъун хар кере къайтарып алып, ызы бла себип турсагъыз, ол аздан-аз тирлик берип башларыкъды. Игиси – эки-юч жыл хайырланса. Андан сора уа башасын себерге керекди.

Дагъыда ГМО (генетикалары тюрлендирилген) урлукъла да болуучудула. Бизни къыралгъа аллай зат келтирилмейди – анга закон бла чек салынады. Генетикле аланы бек сейирлик этерге боллукъдуда, сёз ючюн, къурт ашаялмазча неда ийиси, татыуу да башха болурча. Ол а адамны саулугъуна къаллай хата саллыкъды – аны киши да билмейди. Ансыз да шёндю ашлагъа къошулмагъан зат жокъду...

– Урлукъну игисин неда осалын къалай билгин, кесин да кимден алса тап болур?

– Бизни къыралны селекция жетишимлерини тизмеси барды. Ол кеси да жыл сайын мартда жангыртылады. Россейни тийресинде хайыраныргъа жараулу урлукъланы бары да ары тюшедиле. Сёз ючюн, тюкенде нашаны бир сортун кёрдюгюз, аны ёсгенча аллында атын ол тизмеде излегиз: ол жакъ эсе – игиди, жокъ эсе – къаты бла ётюгюз да кетигиз.

Ол тизмеде урлукъну юсюнден хар не да жазылады: сорту неда гибриди, ёсюмлюгю, ким жарашдырганы, къайсы жерледе ёсерге боллугъу да. Кёпле бле болмазла, алай къыралны битеу жери урлукъла келишгенлерине кёре бёлюнеди. Сёз ючюн, бизни республика алтынчы регионнга саналады. Анга келишген къаллай битимле бар эселе да ол тизмеде, аланы бизде да ёсдюрюрге боллукъду.

– Бир урлукъдан биреуню бахчасында аламат нашала чыгъадыла, къоншусу уа аны сепсе, жукъ да алмай къалады. Ол нек болады алай?

– Хар нени да урлукъдан кёрюрге жарамайды. Бахчала къоншулукъда болгъанлыкъгъа, биринде топурагъы кючлюге, башхасында уа силтиге (щёлочь) тартыргъа боллукъду. Сёз ючюн, томат кючлю жерни сюймейди. Дагъыда юзмез къатыш, неда сары топурагъа аслам болгъаны, мылылыкъ, кюн бетли... Кёп сылтау барды.

Жерге да адамгъача къарап турургъа керекди. Аны тазаламай, зараллы къурт-къумурсхаланы къырмай турсагъыз, андан не тирлик сакълайсыз?..

Семиртгичлени да унутургъа жарамайды. Кёргетлени кёп тюрлюлерин къайтарып жыл сайын бир жерге салып турургъа жарамайды, нек дегенде анда бир-бир микроэлементлери, хайырлы затлары да азаядыла. Аны ючюн а жерин алышыргъа, сора семиртгичлени да хайырлана турургъа керекди. Топуракъны халин алай билген къыйынды, игиси – лабораториягъа келтирсе.

Сиз берген соруугъа къайтсакъ, дагъыда хар кёгетни кесини бир жоругъу болады. Ол айтханым неди: урлукъну жылны кезиуюне, кюнню жылыулугъуна кёре салыргъа тийишлиди. Дагъыда теренлиги: бирлерин жаланда топуракъны аз тырнап алай себедиле. Сора бир-бир кёгетле кюнлю жерледе иги битедиле, башхалары уа аз ауана этген, мылылы болса сюедиле.

– Топуракъны къаллай тюрлюлери болуучусуну, къайсы кёгет къаллайында иги битгенини юсюнден толуракъ айтсагъыз эди.

– Топуракъ кючлю, силти эмда ортылыкъ болуучуду. Къайсы къаллай болгъанын билир ючюн, тест-индикатор деген затны неда pH-метр приборну хайырланадыла. Ала энчи тюкенледе сатыладыла. Бу затла бахчада топуракъны халин жик-жиги бла кёргюзтюрюкдюле.

Аласыз да билир амал барды. Бахчада мурса, люцерна, вьюнок хансла иги ёсе эселе, аллай топуракъ силтиге тартханнга саналады. Къозу кулакъ, таш тюк, мылы къурт, лютик, дугъума басхан эсе уа – жер кючлюрекди.

Терекле, юлкюле, ол санда алма, айва, чум, кёкшуу, наныкъ да кючлю жерледе иги битедиле. Къдоругъа, томатха, баклажаннга, турмагъа, сарымсахха, картофха, чибижиге, хыярга, къозу кулакъгъа уа ол аз-маз кючлюрек болса игиди. Хобуста, чюгюндюр, наша, быхы, кёк къудору уа ортылыкъ жерледе иги битедиле.

Топуракъны кючлюлюгюн азайтыр ючюн, жерге тытыр неда кюл жаядыла. Дагъыда кальций эмда магний къошакълары болгъан семиртгичлени хайыраныргъа боллукъду. Силтиден кетер ючюн а, отун къышхыр, мешхут, торф къошадыла.

– Урлукъ себиуню энчи жоругъу бармыды?

– Энди кёгетлени биринчи кере угъай, жыл сайын ёсдюргенле аланы кёплерин кеслери да биле болурла. Башхала уа мен мында айтхан затлагъа иги зс бурсунла, бахчаларында жерлери къаллай болгъанын билсинле, урлукъну да анга кёре сайласынла.

Кёгетлени кёбюсюню зыгытларын февральда окъуна хазырлап башлаучудула. Бир-бирлерин а, сёз ючюн, нашаны, кюн иги да жылынгъанлай (асламысында майда) жерге алайлай себип къояргъа да жарайды. Томатланы уа зыгыт этдиригге керекди, артда уа, ала тиригленлериндан сора, жерге кёчюрюрге. Къайсысыны заманы къачан жетгенин Интернетде да къарап билиргге боллукъду. Бир игиси, бизни республиканы хауасы, жери да игиди, аны себепли мында кёп затланы ёсдюрюрге жарайды.

Ушакъны **УЛБАШЛАНЫ Мурат** бардыргъанды.

Ушакъ

«Таулула ариулукъну энчи сезе биледиле»

Таулуланы битеу да Россейге белгили суратчылары болгъаны бек уллу жетишимлерибизден бириди. Алай арт жыллада бу усталыкъны сайлагъанла аздан-аз болуп барадыла. Ол жарсырча шартды. Болсада, Къабарты-Малкъар, Къарачай-Черкес республикалада кёргюзтюлген нарт эпосха аталгъан кёрмюч барыбызгъа да ачыкъ этди: сурат ишлеген жаш адамларыбыз бардыла. Ол кёлюбюзню кёкге жетдиргенди, кёллендиргенди, къуандыргъанды. Анда ишлерин салгъан жаш суратчыладан бири Аналаны Мурат бла ушакъ этгенбиз.

– Хау, атам биринчи болуп сайлауума ыразылыгъын билдиреди. Москвада Суриковская академиягъа барады да, анда уа алгъа художестводу училищени бошаргъа керекди, дейдиле. Ол заманда анам: «Онбир жыл окъургъа керекди сора...» – деп, мудах болгъан эди.

Училищеледен Ростовдагъын сайлайбыз, юйге жуугъуракъды деп. Школ жылларымда Нальчикде художестволу школну бошагъанма. Бек биринчи сурат этип тургъанымы анам эслегенди, художестволу школгъа да ол этген эди. Тогъузнчу классда болгъанымда, аны бошайма, алай сурат этгеними уа кюймайма.

– Мурат, сыфат къурагъан алай тынч болмаз. Сени нарт эпосха аталгъан кёрмючде Ёрюзмекни бла Сатанайны сыфатлары барыбызны да ёхтемлендиргендиле. Аланы бир кере кёрген ёмюрде да унутурукъ тюйюлдю.

– Аллах айтса, энтта да нарт эпосну суратларыкъма. Анда бизни халкъыбызны миллет ышанлары, жаны, ызы – къылыгъы – барысы да бардыла. Мен аланы тинтирге, билирге, суратлау искусствону амаллары бла дуниягъа баям этерге сюеме. Глобализация миллет маданиятланы жута, дунияны бир кибик эте барады. Кёресиз да, тилле ёледиле, миллет кийим да жокъну чегиндеди, адетле-тёреле не чюйре, не жокъ боладыла. Алай хар бирибиз жерибизде кюлубуздан келгенни этсек, миллет дуния оюлмаз эсе уа? Сабийле да, абаданда да нарт эпосну билирге борчлудула, ол бизни ата-бабаларыбызны, башында айтханымча, жаныды, бизге кюйгъан сёзлеридиди, акъыллaрыды.

Устазым Николай Владимирович Колупаев: «Тамырларынгдан айырылма», – дейди. Мени суратларымда бояула тауларыбызны бояуларыдыла. Жигитлерим а халкъымы адамларыдыла, миллет жомакъларыбызны, таурухларыбызны жигитлериди.

– Сен Москвада Греков атлы студияда ишлейсе, алай бла заказсыз да боллукъ тюйюлсе. Энди Москвадамы къалып къаллыкъса?

– Угъай, жашагъан Хасанияда этеме. Жаланда бир-эки айгъа бир кере не зат этгеними кёргюзтюрге керекди. Ишге барыу дегенча жокъду бизде. Жаланда заказны заманында этерге тийишлиди. Греков атлы студиядан да башха проектлеге да къатышама.

Суратчыланы дуниясында да жорукъла бардыла. Сени проектге не заманда аладыла? Ишни кечикдирмей, айтылгъан заманнга тынгылы этергинге толусунлай ышансала. Хау, Москвада манга ышаннган, ийнаннган, фахмума багъа берген адамла бардыла. Алай мен Хасаниядан бир заманда да кетерик тюйюлме. Башында айтханымча, эрттенликде ишге бармайма. Алай хар кюн чыгъармачылыкъдама. Юйде ишлеп, суратларымы Москвагъа келтирсем, бир киши угъай демейди.

– Колупаевден сора устазыгъыз болгъанмыды?

– Хау, Россейни халкъ суратчысы Виктор Шилов. Совет жыллада Суриковская академиягъа хар келген къайсы суратчыгъа окъургъа келгенин шарт биле эди. Сора экзаменледен ёталмай къала, мастерскойда устаны болушлукъчусу болуп бара эди.

Теория ол бирди, уста къалай ишлегенин кёрегенинг, андан юйренгенинг а башхады. Мен Колупаевден да, Шиловдан да кёп затха юйренгенме. Ала бир бирлерине ушамагъан усталадыла.

– Сизден сора факультетде не таулу, не къарачайлы бармы эди?

– Угъай. Осетинлиле, гюржюле бар эдиле, бизникиле уа – угъай. Санкт-Петербургда Художестволу академияда Кавказдан жаш адамла кёбюрекдиле, ала профессор Хамид Савкуевге барадыла. Бек сюерик эдим, таулула бла къарачайлыла ол академиягъа да, Суриковскаягъа да кирип, билим алсала эди. Савкуевни атасы къабартылы, анасы уа къарачайлыды, бек кёплеге тынгылы билим алыргъа, аягъы юслерине турургъа болушады.

– Къабарты-Малкъарда къайсы суратчыны энчи белгилерик эдигиз, къайсыны усталыгъына бийик багъа бересиз?

– Сёзсюз, Виктор Абаев бек ючлю суратчы эди, жаннетли болсун.

– Не затны юсюнден сагъыш этесиз бусагъатда?

– Биз кесибиз ёмюрледен келген къол усталыкъларыбыз бла хайырлана, аланы дуниягъа кёргюзте билмейбиз. Хасанияда базарны, тыш къыралладача, «Усталаны шахарчыгъы» этерге нек жарамайды? Ариу этерге? Кийизлени да гитче формаларын суратлача сатаргъа боллукъду. Агъачдан, темирден ишленнген затланы да алай. Таулула ариулукъну сезген, билген, айныгъан халкъдыла. Жаланда аны дуниягъа бла этерге керекди.

Ушакъны **БАЙСЫЛАНЫ Марзият** бардыргъанды.

Къонакъбайлыкъ

Ахшы тёрени керелей

Къабарты-Малкъар кёп миллет бирге жарашып жашагъан республикады. Аны ата-бабаларыбыз ёмюрледен бери багъалыгъа санап келедиле, аны келир тёлюлеге осуят этедиле. «Къонакъбайлыкъ» жаш тёлю проект халкъыбызны ахшы тёрелеринден бирин жангыртыр мурат бла 2009 жылда къуралгъанды. Ол заманда анга Аргудан эм Кёнделен элледен сегиз юйюр къатышхан эдиле. Андан бери, жамауатдан ыразылыкъ табып, ол жыл сайын бардырылады, проектге къошулгъан регионланы саны да кёбейгенди.

Бу кюнледе ол Нальчикде байрам халда башланнганды. Анга республиканы эллеринден бла шахарларындан 16 юйюр къатышханды. Ала бир ыйыкъны ичинде бирлери къонакъбайлыкъ этерикдиле, экинчилери уа къонакъгъа атланырыкъдыла. Жашчыкъла заманларын зауукълу, хайырлы эмда эсде къалырча ётдюрюугъе аслам эс бёлюнюкдю.

Бу жол проектни къууанчлы ачылыуу «Синдика» арада ётгенди. Анга КъМРни миллетлени ишлери эмда жамауат проектле жаны бла министри Анзор Курашинов да келгенди.

– Барыгъызны да кёргенме бек ыразыма. Биринчиден, бу проектге къатышхан юйюрлеге ыспас этеме. Район администрацияла да бек сау болсунла бизни чакъырыуубузгъа эс бёлюп, къошулургъа ашыкъгъанлары ючюн. Къонакъла жюрюген школа лары, спорт секцияланы да таматаларына да бу ишге энчи магъана бергенлери ючюн ыспас этебиз, – дегенди ол.

Ызы бла «Биринчилени атламлары» битеукъырал биригиуню регионда ёёлюмюню келечини Азамат Закушев жаш тёлюню алгъышлагъанды.

– Юлгюлеге кёре къонакъбайлыкъ этгенни бла къонакъны юйюрлери шуёхлукъ жюрютедиле. Шёндю министерство жаш тёлюге этген жумуш уллу магъананы тутады. Жаш заманымда быллай проектле болмагъанына бек сокъуранама. Сизге уа быллай онгланы хайырланып, кесигизге, тенгле эм къарындашла табарыгъызны тежейме, – дегенди ол.

Бу ишге берилген заманны ичинде къонакъ алгъан юйюрле аланы тюрлю-тюрлю жолоучулукъларгъа элтирикдиле, байрамла къурарыкъдыла, миллетлерини тёрелери бла шагъырей этерикдиле. Сёз ючюн, Май райондан Егор Багулинни юйюрюне Тырныаууздан Ёзденлабелгилери бла футболкала да берилгендиле.

Къонакъбайланы бла къонакъланы эслерине быллай жорукъла да салыннгандыла: башха миллетлени маданиятларына, адет-тёрелерине, динлерине хурмет этерге; таматаларга намыс этерге, гитчелеге ариу юлгю кёргюзтюрге; мамырлыкъны бла шуёхлукъну багъаларгъа; къонакъны юсю бла къарындаш тапханынгы ангыларгъа; огъурлу адам болургъа; юйюрню тёрелерине хурмет этерге; къонакъны эм аны юйюрюню намысларын къоруларгъа; къууанчда да, бушууда да къонагъынга болушлургъа ашыгъыргъа.

Ызы бла Амирхан Хавпачев бла Тёппеланы Алим кесленини жырлары бла келгенлени къууандыргъандыла.

Жыйылыуну ахырында проектге къатышханла барысы да бирге суратха тюшгендиле.

ХОЛАМХАНЛАНЫ Алима.
Суратда авторнудуа.

Кёлпендириу

Махтау къагъытла, жарыкъ алгъышла

Озгъан байрым кюн Вольный Ауулда 27-чи номерли мектепде уллу жыйылыу болгъанды. Анга шахар тийресиндеги школладан устазланы, окъуучуланы къауумлары къатышхандыла. Ары Нальчик шахарны Урушну, урунууну, Сауутланнган кючлени эмда право сакълаучу органларыны ветеранларыны жамауат организацияларыны председатели Абдуллаланы Мустафа, къауум ветеран келгендиле.

Жыйылыуну шахарны ветеран советини председателини орунбасары Лейла Пшихачева ачханды эм бардыргъанды. Ол шахарны ветеранларны озгъан жылда этген ишлерини юслеринден тынгылы хапарлагъанды.

Андан сора концерт программа кёргюзтюлгенди. Сабийле да таматаланы хурметлерине жыр айтхандыла, тепсегендиле.

Ахырында Мустафа Камалович эм аны биргесине келгенле ветеран организацияны ишине тири къатышхан устазлагъа, окъуучулагъа Ата журтларын сюергe, анга кертичи болургъа чакъыргъандыла.

Быллай тюбешиуле уллу жарыкъландырыу магъаналыдыла, хайырлыдыла. Ол кюн жыйылыу а устазланы, окъуучуланы да эслеринде кёпге дери къаллыгъы сёзсюздю.

ОСМАНЛАНЫ Хыйса.

Эстериуле

АНАМЫ КЪОЛ ЫЗЫ

1963 жыл эди. Къабарты-Малкъарны къырал университетинде ючюнчю курсунда окъугъан заманым. Таулу жашла, къызла да жюргебизни берип, алай окъуй эдик, университетни жашауунда да жигер къатыша. Он жыллада къыралыбызны бийик окъуу юйлеринден да алып башлагъан эдиле аскерге. Малкъар бёлюмден аскерде къуллукъ этмеген ючю жашны чакъырадыла военкоматха: Огъары Малкъардан Мамайланы Мустафаны, Къашхатаудан Холамханланы Махтини, Акъ-Суудан – мени. Военкоматда ючюбюзню да ашырдыла Совет Союзну тюрлю-тюрлю шахарларына.

Мен Къазан шахаргъа тюшдюм. Татарлы къарындашларыбыз – бизге, биз а алагъа бек иги бола келебиз, керти да къарындашлыкъ эте. Мында Совет аскерге сержантла хазырлагъан, битеу къыралда да белгили сержант школ, кеси да энчи шахаргъа ушай эди уллулугу бла, аскер кереклери бла, саутлары, спорту, стадиону бла.

Тохтащдырылгъан аскер жоруку-ларына кёре къыйын эди ол школда. Аямай кюч салыргъа керек эди, аскер уставны буйрукъларын иги толтурур ючюн. Боламасанг, башха узакъ жерлеге, биютонда къыйын хауа болумлу жерлеге жиберип, барма къоя эдиле.

Ол жыллада университетде, поззиядан сора да, тутуш секцияда да къадалып къюрешгенин, эришиуледе да иги къармашханым, андан сора да жыл сайын окъуудан солугъан заманымда юйде малларыбызгъа атам бла бирге бичен этгеним манга иги чынгыръулукъ берген эди. Ол а манга жараулу болушлукъ болгъан эди аскерде. Анда ауур эдиле аскер мардаланы энчиликлери: ючкилометрге чабагъа керек эди сынауланы хар биринде, сыртынгда уа ауурлугъунгу сегиз килограмм болгъан рюкзак, автоматынг, башынгда уа противогаз. Аны мардасына жетишир ючюн, кюч салыргъа керек эди. Биогюн да эсгереме ол асыулу, ёттюр жылланы. Анда тюркю саутланы барысыны да къалай иштегенлерин къол аязындача билирге керек эдинг, марагъанынг къарагъанны озарча.

Аскер жашауууну бардыра, юйден келген къагъытлаган къанатла алгъан манга бек хычыуун кёрюне эди. Ол къагъытланы башы атам жазгъан къутлу оюмла эдиле. Алада ата юйюмю солууу, арбазыма келген юнюю ышарыуу, анам эте тургъан хычинлени татыулары, огъурлу юйюбюзню тёгеригинде алма теректени бир бирлеринде шыбырдаулары, жарыкъ арбазда къанат къагъа, къычыра тургъан юн бетли хоразыбызны сырыйна ауазы.

Аскерде атамдан келген къагъытлада жашауну ёмюрлюгюне ийнаныу, халкъланы шёхлукъларына ийнаныу бек уллу магъананы тута эдиле. Ийиликге ийнаныу – жашауда азатлыкъны белгиси. Он затланы юсериндген атамы оюму эсимде ёмюрге къалгъанды. Ол оюмла атамы туудукъларына да ёттендие.

Атамы юсюндген «Сен кесинги къоюп кетгенсе менде» деген поэмамда айтханма былай:

Сен кесинги къоюп кетгенсе менде,
Сёзлерим чыкъгъандыла сёзлерингден.
Адамлыгъынг дайым биргеме барыр,
Мен жолумда тохтап къалгъынчы арыр,
Хорламларым боллукъду сени атынг,
Хар тангым бла бирге атыр.

Атамдан келип тургъан письмола бюгюн да асыудула манга. Аланы энтта да окъуйма жюргим бла.

Билеме энди: атадан, анадан жангызны жашауу бал къапмайды. Алай Аллах манга аллай ата бла аллай ана бергенди да, мен насыпыма! Ала экиси да къыйын жыллада кёплеге эс талдыргъандыла. Бир жол а юйден бир ариу письмо келди, жылы къанаты болгъан письмо. Уллу сыйдам акъ къагъыт, кюндген тюшгенча, алай таза акъ къагъыт. Анда анам кесини онг къолун да, бармакъларын да ариу, сымарлы ызлап, кюн таякълача этип, жарыкъ къагъытха тюшюрюп: «Балам, мен сени узакъдан да узалып къучакъланламе!» – деп жазгъан эди.

Ол къагъытны аллыма салып, анамы манга къарап тургъан къолун къучакъладым, уппа этип, насыплы болуп. Бар чырмаула женгиллене, дуниям жарыкъланда. Ма алайды ананы кючю, ёмюрлюк кючю, манга болушхан кючю!

Анамы ол къагъыты аскерде ючжылымда бек келбетли сагъатым эди. Ол сыйлы къагъытны аскер кёлегими сол жанында, жюрегими къатында хуржун сыйлы жюрютдюм, андан иги кюч ала, анамы жюрегини тебиюн къучакъладым. Къаллай насып эди ол манга!

Сержант школда, ол къыйматлы аскер бёлюмде уллу аскер экзаменле болдула. Жууаллы кезиу. Анда «беш» алып, диплом, грамота да бердиле. Махтагъан да этдиле, юйге къагъыт даийдиле! «Старший сержант» чыннга да жетип, алай бошадым аскер борчуму.

Аскерде жылларын тынч жылла тюйюл эдиле. Уллу Ата журт урушну хайт деп сюрюп чыкъгъан атама да аскер жылларын тынч кёрюнмеген эдиле, нек дегенде ракета полкну ортасында къуллукъ эте эдим. Болсада юйюмдегиле да, кесим да – барыбыз да ол сынауладан, бийик ауушладан ёттенча, бет жарыкълы ёттенбиз.

Аскер къуллугъуму бошап келгенимде, ата юйюмде, битеу эл да жыйылып, жаралу къурманлыкъ бощдан этилмеген эди.

Былайда Къуйайланы Къайсынны, аны уллу адамлыгъынны юсюндген, хар затда да сейирлик закийлигини юсюндген айта кетерге сюеме: Къайсын Малкъарны ниет байлыгъыды, бирлик кючюдю. Ол халкъыбызны сау дуниягъа чыгъарып, белгили этип, кеси уа миллетибизни ёмюрлюк жарыкъ жулдузу болуп къалгъанды. Аскерде аны сёзлери манга къаллай бир болушлукъ этип тургъандыла!

Аны манга жазгъан сёзлери атама, анама да татып эдиле. Артда уа: «Къайтарып айтама, жазгъанынгы къойма!» – деп, къайтарып айтхан эди Къайсын. Былайда ачыкъ айтыргъа керек бир зат барды: таулу жаш жазыучулада Къайсын болушмагъан бирибиз да жокъбуз. Артда да хар бирибизге да кёзкъулакъ болгъанлай, кётюргенлей тургъанды. Есимдеди Къайсынны артдараксада жазылгъан къагъытларындан бириндге манга айтханы:

«Бизде жаш къауумда сенден сора саулугъу, фахмуу да болуп, биогюнлюкде аскерге баргъан жокъду, хайт де! Сау-саламат кёрюшейик.

Къайсын. 3 март, 1964 жыл».

Аны аты айтылгъан жерде жарыкъ бола эди, къайгъы жокъча. Аскер хапарымы уа «Анама къор болайым» деген назмум бла бошайым. Бу назмум кесиме да болушуп тургъанды ол жыллада, кюнюмю жарыгъы кетип башласа.

Анам, бу жашауну къойган эсе да, жарыгъы ёчюлмей жашап турады. Аны ючюн айтама: «Анама къор болайым!» – деп.

Кюн сайын анам манга:
«Къор болайым!» – дей эди,
Жангызына Аллахдан
Игилик тилей эди.

«Къор болайым!» – дегенлей,
Жулдузча, жарый жаным,
Мени субай, акыллы,
Этиучю эди анам.

«Къор болайым!» – дегенлей,
Жангъдан тууа эдим.
Кюн сыфатлы бетинде
Жангыра тура эдим.

«Къор болайым!» – дегенлей,
Мен къарыу ала эдим.
Ауруп тургъанымлайын,
Сау болуп къала эдим.

Юйюмю, кюнюмю да
Иги этер ючюннге,
Анам манга къор бола,
Жашады жер юсюнде.

Ма онжеги жыл, анам
Бу дуниядан кеттенли,
Чырагъымы ёчюрюп,
Мени ёксюз эттенли.

Энди жолум къыйынды,
Кёп киреме туманнга,
Энди адам айтмайды:
«Къор болайым!» – деп манга.

Мен Гъаршха да жетдирип,
Эшитдирип бу аламгъа,
Энди кесим айтама,
«Къор болайым анама!»

Мен саулукъда ёлмезлик
Анама къор болайым!
Жарыгъы ёчюлмезлик
Анама къор болайым!

СОЗАЙЛАНЫ Ахмат,
КъМР-ни, КъЧР-ни да халкъ поэти.

Юбилей

Халкъны жырын айтсанг, халкъ да эжиу этер

КъМР-ни искусстволарыны сыйлы къуллукъчусу, композитор, жырчы, 1 КБР телевидение каналны бериулерини редактору Асанланы Кулина бу кюнледе юбилейин белгилейди.

Ол Огъары Малкъарда кёргенди дуниясы. Асанланы Магометни бла Элсюерланы Халиматны юйюрлерингде жети сабий болгъанды. Ала жарыкълыкъда ёсгенديле – жыр, макъам да тапхандыла ышыкъ ол берекетли юйюрде. Халиматны жыр айтыу жаны бла усталыгъын, эгечи Рахиманы да уста къобузчу болгъанын биогюн да кёпле эсгередиле. Аллай аманы къатында ёсген сабий жашау жолунда быллай сайлау эттенинде ананы юлююю асламды. Бош жерде бир зат да ёсмейди. Элде таулу юйюрде ёсген сабийле не заманда да иш кёллюе, ариу ниетлиле боладыла. Асламысы аны бла бирге фахмулула да.

Кулинагъа бир он жыл чакълы болгъанда, музыка жаны бла устала, фахмулу сабийлени излей, эл-эллеге айлана, Огъары Малкъаргъа да келгендиле. Ала къызчыкъны фахмуу болгъанын терк окъуна ангылагъандыла. Атасы, анасы да сабийлерини жолун кесерге болмагъандыла. Алай бла Кулина кеси кибик сабийле бла Нальчикде интернатда окъугъанды. Ол къабарты-малкъар санатны андан ары айнытырыкъ сабийле жарым кюнню алтынчы номерли школда, жарым кюнню уа музыка школда окъугъандыла. Ма алай эс бурулгъанды ол заманда миллет санат устала хазырлаугъа.

Школну тогъуз классын тауусханлай, Нальчикде музыка училищеге киргенди. Биринчи макъамын да ол заманда жазгъанды. Ол заманда анга эс тапдыргъан, аны биринчи нота тизгенине ариу кёзден къарагъанла аны устазлары болгъандыла – бу жаны бла кюрешгенле ол заманлада Тамара Блаевны бла Нгуен Ван Намны иги таныгъандыла. Ол аламат устаз юйюр кёплеге музыканы ажайып дуниясына жол ачханды, макъам, сахна тасхаларына да юйретгенди сохталарын. Жаш адамгъа, аны биринчи композитор ишине ала уллу магъана бергендие. Ючжыры бла къошулгъанды музыка школда баргъан программагъа Кулина.

Эллилери тилеп, ол жыллада Кулина Огъары Малкъарда школда музыкадан дерсле берип башлагъанды. Ыйыкъдан эки кюнню - ол онгну бергендиле анга устазлары.

Музыка училищени бошагъандан сора, ала кёл этдирип, къыз окъууун андан ары бардыргъанды. Краснодарда Культура институтну музыка-педагогика бёлюмюне киргенди. Ол анга, саулай юйюрге да бек къыйын кезиу эди – аналары Халимат дуниясын замансыз алышып, бары да жунчуп тургъан кезиу. Халиматны къарындашы Кёккёз – Ата журт урушну кезиуюнде Совет Союзну Жигитине кёрюзтюлген ёттюр адам, ауушхандыла сора, ол, аны жиляуун зте, кече не кюн тынчлыгъы болмай, алай аурулу болуп, элли жылы да толгъунчу кетген эди.

Атасы, эгечлери болушуп, кеси да кечеле бла къол иш бла кюрешип, Кулина алай окъуганды. 1990 жылда ол Нальчикге устаслыкъ алып къайтханды. Андан берисинде маданиятха, санатха къулукъ этип жашайды. Келгенлей, аны республикалы телевидениясы музыка редакциясына редактор этип алгъандыла. Анда журналист ишин да бардыра, ариу макъамлы жырла да жаза, жамауатха алай белгили болгъанды Кулина.

«Салам алейкум!» деген телевидение бериу эсигизде болур. Кулина жети жылы ичинде аны музыкалы редактору болуп тургъанды. Къарындашы, тенги Этчеланы Музафар бла бирге аллай саугъа этгендине ала миллетлерине. Ол концерт программада чыгъып жырлагъанды Кулина кеси такъгъан биринчи жырларын. Артда уа ала кёп болгъандыла.

Бек ариу назмулагъа, жюреги сайлагъанлагъа жазгъанды Кулина макъам. Сёз ючюн, халкъ поэтибиз Зумакъулланы Танзилны «Шукур, энтта тюбедик!» деген назмусуна макъам такъгъаны уллу саугъа эди къарачай-малкъар тынгылаучугъа. Аны Газаланы Алим бла Ольга Сокурова жырлагъандыла. Биринчи кюнден окъуна ол жюрек сёзлю, жылылу жыр тынгылагъанлагъа кесин сюйдюргенди. Сейир тюйюлдю – кюн бла ай тюбегенча (поэт бла композитор), терен магъана бла аламат ариу макъам тапхандыла анда бир бирлерин.

Кулина макъам жазып, тынгылаучулагъа сюйдюрген жырланы араларында «Сюймеклик – жаннет чыгъыкъ», «Экибиз эки жагъа», «Малкъар башында ай», «Унуталмайма», «Боламмайма сенсиз», «Баллада о любви», «Кёзлерингe къарасам», «Эски бешик», «Ханума», «Сакълайма», «Кетме», «Ийман», «Мен сюйгенча болмады» эм башхала бардыла. Аланы кеси, жырчы тенглери Газаланы Алим, Трамланы Татьяна, Бегийланы Зайнаф, Габаланы Тенгиз, башхала да айтадыла.

Асанланы Кулина «Орайда!», «Халкъ сайлагъан жырла» деген концерт программаларын къурап, ала бла да къууандыргъанды миллетин. Талай жырчыны бирикдирип, аллай байрам къургъан а тынч тюйюлдю. Аны бир къауум энчи концерти да баргъанды республиканы сахналарында. Кулинаны ма быллай чыгъармачылыкъ жетишимлери халкъгъа жууукъдула, анга ким да сюйюп тынгылайды. Аллай чакъла уа миллетни бирикдиреди, солууун бирча алдырадыла, жарыкъ кёллю этип, игиликге итиндиреди. Жыр мингле бла адамланы жюреклерин жылытханы белгилиди.

Аны бла бирге дагъыда Кулинаны бир миллет жумушда жетишимин айтыргъа тийишлиди. Этчеланы Музафар бла ол, кеслери, жангы жырла жазгъандан сора да, жангы фахмуланы излеп, аланы халкъгъа тура этип, кёп жаш адамны санатны къыйын, алай а жарыкъ, нюрлю жолуна атландыргъандыла. Сахнагъа ёсюп келген тёлюден фахмуу адамланы табып, аланы хазырлап чыгъаргъан а, сагъыш этсенг, миллетибизни маданиятын айнытыугъа уллу къошумчулукъду.

Бизни аламат, билимли, фахмулу композиторларыбыз болгъандыла – Байчекуланы Абидин бла Жеттеланы Мустафир. Жаннетли болсунла, ала дунияларын алышындыргъандан сора, кёп жылланы ичинде Къабарты-Малкъарны Композиторларыны союзунда адамыбыз болмагъанды. Асанланы Кулинаны ол белгили союзгъа Москвада алгъандыла. Ол уллу къууанчды, алгъа атламды халкъыбызгъа. Дагъыда ол макъам жазгъан жырларын жыйып, «Акъ марал» деген аты бла ноталы китап чыгъаргъанды.

Башында сагъынылгъан фахмуладан сора да, аны юсюндген кёп зат айтыргъа боллукъду – халалды, этиллиди, жандауурлуду, шуёхлукъда кертичиди Кулина. Менсиниу деген жокъду аны жашауунда.

Ол къыз ёсдюргенди. Лайпанланы-Додуланы Мадина малкъар газетде корреспондент болуп ишлейди. Ол анасын ючтуудукъ бла къууандыргъанды. Кулинаны жашау нёгери белгили художник Баккуланы Владимир алгъаракъда дуниясын алышханды. Ол уллу бушууду аны таныгъанланы барыбызгъа да. Юйдегисине уа – энчи ачыу. Ала ариу жашагъандыла, бир бирни билип, бир ниетли болуп. Мен аланы чыгъармачылыкъ жарытхан юйлеринде бола тургъанма. Художник бийчесини бир къауум суратын ишлегенди. Алада аны юйдегисине, аны насыплы этген шуёхуна ыразылыгъы, жюжек жылыуу къалгъанды. Ол жарыкъ кюч берип, энтта да кёп чыгъармасы бла къууандырыр бизни композитор къызыбыз. Биогюн биз анга илхам, саулукъ, къудуретли узакъ ёмюр тежейбиз.

МУСУКАЛАНЫ Сакинат.

Мадар

Шёндюгю излемлеге келишдирип

«Туризм эм къонакъ байлыкъны индустриясы» миллет проектге алынныган грантха бусагъатда «Сосрукo» ашханада жангыртыу ишле толтурулады, ала къалай тамамланнганларына Къабарты-Малкъарны Курортла эм туризм министерствосуну келечилери барып къарагъандыла.

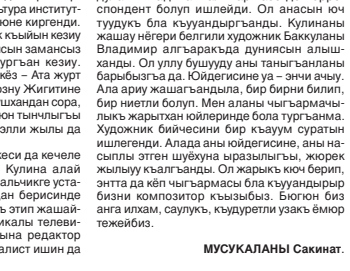

Ремонт былтыр башланнганды, быйыл жайда ол ахырына жетдирилирге керекди. Биогюнлюкде аслам иш да этилгенди: монументни «къолунда» майдан айбаталдырылгъанды, полу жангыртылгъанды, мияла буруула орнатылгъандыла. Жууукъ заманда ары атлауучла бла минерге боллукъду. Музыка концертлени ётдюрюча башы жабылгъан сахна алынгъанды. Жангычылыкъладан бири уа лифтди, аны бла ёрге – Сосрукону башында шлемге - чекленнген онглары болгъан адамла да чыгъаллыкъдыла. Анда да жууукъ заманда тёгерекге бийикден къарарча майданны къурулуу башланыкъды. Комплексни тёгерегин бегитген темир буруула мияладан этилгенлеге алышыннгандыла.

«Сосрукону» жангыртыргъа 10 миллиондан аслам грант ахча берилгенди. Региондан «Туризм эм къонакъбайлыкъны индустриясы» программагъа битеу да 59 проект къатышханды, алана барысында да ишле болжалгъа кёре тамамладыла.

ХАБИБУЛЛАХЛАНЫ Зульфия.

Элбрус райондан

Эсленирча тюрлениуле

Былтыр Россейде Маданият хазнасы жылы эди, бизде уа анга республиканы 100-жыллыгъын белгилеу да къошулгъанды. Алагъа жораланып, районну культура учреждениялары да халкъ чыгъармачылыкъны айнытырча, маданият тёрелени, тарых эм культура эсгертмелени, республиканы миллетлерини энчиликлерин сакъларча жыйылыула къуралгъандыла. Аланы ётдюрюуде энчи магъана ёсе келген тёлюлени Ата журтха сюймекликде юйретиуге, аланы эстетика, граждан-право, тин-ниет жаны бла айныуларына берилгенди.

Культура учреждениляны барысында да художестволу кружокла хакъсыз ишлейдиле, жаш тёлю биригиуле, абадан адамлагъа бла чекленнген онглары болгъан сабийлеге сейилерине кёре клубла бардыла.

Культура фонд да жангыртылады, Быллымны Маданият юйюню мюлк-техника хазнасы игилендирилгенди. «Культура» миллет проектни хайыршындан районну краеведение музейи федерал эм республиканы субсидиялары алгъанды. Он ахчагъа экспонатланы кёрмючлеге салырча оборудование, аланы бузулмай сакъларча керекле алынныгандыла. Арт кезиуде учреждение 105 экспонат бла байыкъланнганды. Сора «Культура» миллет проектге кёре Тырныауузну Ара китапханасы модель библиотекагъа тюрлендирилгенди.

Быйылгъы борчла

«Тынчлыкълы шахар болумну къурау» федерал проектге кёре Тырныауузда «Солнышко» солуу эм культура паркны айбатландырыргъа, Быллымда Тебердиев атлы орамда бла Кёнделеде Ленин атлы орамда скверлени, Элбрус элде арбаз тийрелени тапландырыргъа белгиленеди. «Къабарты-Малкъарда билим бериуню айнытыу» къырал программаны чегинде Быллымда, Элбрусда, Нейтринода мектеллеге, Тырныауузну 3-чю номерли школуна толу ремонт этилликди.

«Эл жерлени шёндюгюлю кёрюмдюлери» федерал проектге кёре Элбрусда 300 жери бла Культура юй, спорт комплекс ишленирикдиле, Тырныауузда Къулийланы Къайсын атлы культура мекям толусунлай жангыртыллыкъды, Тегенеклиде суу быргъылагъа къараллыкъды.

Бусагъатда малкъар халкъны бек уллу къайгъысы – жаш адамла юйюр къураргъа ашыкъмайдыла, ол миллетни санын, аны бла бирге кючюн-къарыуун да кётюрлюк ишни болжалгъа сала, жашауларын жангызлай ашырадыла. Ата-бабаларыбызны заманында да юйюр тутхан, сабий ёсдюрген жашау халгъа саналып келгенди, ол ауурду, къыйынды дегенча оюмла да келмегендиле адамланы акъыллаирирсе, жашчыкъ?» – де да тохта, ма алай бла кёп кере юзюлгенди жолум», – деген эди. Энди ала экиси да жокъдула, арбаз да къалды, юй да къалды, тукъум да юзюлдю.

Алгъын юйюр къурау ишлени къалай этгендиле? Ненча ариу тёре болгъанды ол жаны бла жарагъан! Жаш адам жууукъ-ахлу кёре келсе бир элден бирсине неда къаштан аллыкъ жаш къошдан тюшсе (ахча ишлеген жеринден келсе ден ангы-ла), аны тенгли жашланы, къызланы жыйып, хапар айтып, арада той этип, тепсеп да булжутхандыла, къуандырыгъандыла аны. Къыз келсе да – алай. Он заманда жаш бла къыз бир бирни кёргендиле, танышхандыла. Келин алгъан, къыз чыгъаргъан жерде да алай. Жангы киеуню кёрюгге къызланы киийргенде, анда киеу бла жаланда юйдегили болмагъан, алай а заманларды жетип тургъан жашла къаладыла. Къызла да алагъа тиймеген болургъа керекдиле.

Тойлагъ да алгъын жеттен къызла чакъырылгъандыла, ахлу-жууукъ, от тийреде жашагъанла. Тепсергe да ала чыкъгъандыла. Баям, ма ол юйюр къурарыкъ къызла бла жашла кёзге илинирча къралгъан тёреледе бир магъана болур. Биогюн а жыл санлары келген тиширыула кёп кёрюнедиле той ортада.

Къызла биогюн жашны юйю, къуллугъу, омакъ машинасы да болсун деп, аны излейдиле. Бек иги эди, болса. Жокъ эсе уа, бир кюнде болур, бир бирни ангылап жашасала. Башларын тутар онгла да табылырла, Аллахха шукур, ач-жаланнгач жокъду арада.

Келин сайлагъанда да бир ангылам болгъанды бизни ата-бабаларыбызда: къызны байлыгъына угъай, тирилигине къарагъандыла: «Ол юй этерикди», – дегендиле. Киеуню жанындан изленгени уа – ол жашха барса, тиширыуну сабийлери къаллай адамланы араларында, къаллай арбазда ёсерикдиле деп, анга къарагъандыла ата-ана.

Бусагъатда жашау башкады, алай а от тёрелени да хайырлана, уланы теренликлерин, ёмюрлюклерин ангылай, бу ишни алай бардыргъан нек жарамайды? Айхай да, сайлау тенг болургъа керекди: къойчу жашха бармаз илму бла юкрешген къыз, кёп билген жаш аны бла тенг хапар айталмаз, ол затха да итимнес къызны алып, насыплы болмаз. Ол затлагъа да зс бурмай жарамайды. Болсада юлгюге келтиралларыкъма иги адам къоллу болгъан жашы жашауу къалай жашнап къалгъанын. Къызны да алай. Иги жашау нёгер еси бийигине чыгъарады бираз артха къалгъан сайлауун да.

Бирде жашла къызладан ариу сёзлерин къызгъанадыла, аланы тилей, эки-ючи ай окъуна тюбеше турургъа заманлары болмагъанын айтадыла. Къызла да тюз кёргенлей чабып барыргъа болмайдыла.

Бузгъанды бизни, таулуланы, жангы жашау: гынтты – кёп, магъана – аз. Тиширыула да кеслерин, эр кишиле да кеслерин сюйгенине. Элли жылдан озгъан неда бир тюрлю бир сыптау бла юйюрюнден айырылгъан жаш да жашау нёгерге жыйырмажыллыкъ къызны излейди. Ол тюзмюдю?

Къоншу халкъланы болумларына къарасанг, алада да кёпдю къайгъы, алай а, сёз ючюн, ингушлуланы алсакъ, алада бу жаны бла хал осал тюйюлдю. Алай сорама бир ингуш жазыучугъа: «Халкъ санына къошулгъаныгъыз кёпмюю огъесе сизде да, бизде ча, эл сайын элли-алтмыш жаш бла тюз да аллай бир къыз, юйюр къурар керкеди болуп, озулму турадыла?» – деп. «Жарсырча тюйюлбюз, – дейди. – Аллай жашланы къайгъыларын къартла кёредиле. Алагъа да – жумуш, эригип турмазча, халкъгъа да – тап оноу. Отузгъа жете башласа жашны жыл саны, къызны уа жыйырма башден атласа, ала элде, къоншу элде излеп, бу мынга тийишли болур дегенлерин табадыла да, жашны кесине, ата-анасына билдиреди. Кёп юйюрле алай къуралады бу арт заманда. Элден жашау мадар излеп кетгенлеге да, къайтханлай, жумуш алай этиледи».

Бизни таматалагъа, жашлагъа да бу мадар юлгю болса, не хатасы боллукъ эди?

Бу жарсыулу шартлагъа зс бёлюп, жаш адамланы танышдырыу жаны бла иш этгенле да болгъандыла арабызда, мен билип. Абдуллаланы Марина – жамауат жумушлагъа къатыша келген къыз, «Ханума» деп, аллай къауум къурагъан эди. Ол алты жаш адамды юйдегили этгенин билеме. Башхала да болурла элледе-жерледе. Алагъа жумуш кёп болгъанын эсгертирге, болушургъа да борчлубуз къайсыбыз да. Биютюнда эсли таматаларыбыз.

КЕРТИЛАНЫ Сакинат.

Жолоучулукъ

Миллетибизни жашау турмушуну юсюнден энчи бериу

Озгъан ыйыкъда «Маданият» телеканалны «Земля людей» деген проектин жарашдырыгъан къаум Нальчикге келип, малкъар халкъны юсюнден алты кюнню ичинде сьёмкала бардырыгъандыла.

Аланы миллетибизни юсюнден бериу къурарыкъларын манга белгили къарачайлы жаш рекордсмен Ёзденланы Марат билдирип, бу жумушда болушлукъ этерибизни тилеген эди. Алай бла бу иш не жаны бла да тийишли даражада ётерине себеплик этерин адамла бла сёлешгенимде, ала барысы да ыразылыкъларын билдирип, съёмкала халкъыбызны не жанындан да кёргюзтюр онгла къурагъандыла.

Биринчи кюн келинни баш ауун алгъан ариу адетибизни кёргюзтюр мурат бла биз «Бызынгы» альплагерьни таматасы Аналаны Алийден миллет адетде жарашдырылгъан арбазын бла юйюн хайырланыргъа эркин этерин тилегенибизде, ол ыразылыгъын берген эди. Аны ючюн Алий Хусеевичге энчи ыспас этебиз.

Бу ишни къолгъа алып, москвачыла халкъыбызны ариу адет-тёрелери, аш-суу бла да толу танышырча, табийгъатыны тамашалыгъын кёрюрча онгла къурагъанла уа энчи предпринимательле Гузиланы Лейла, Таппасханланы Фатима эм Шауаланы Зульфия болгъандыла. Бу къызла кюнакъла таулуланы юслеринде не къадар терен магъаналы бериу жарашдырылырына себеплик этгендиле.

Экинчи кюн Нальчикден Андрей Формалин, Михаил Скотников эм Артём Никитин Огъары Малкъаргъа атланнган эдиле. Анда алагъа Башийланы, Жангоразланы тукъумларыны келечилери тюбеп, эски таулу юйлени къурулушлары къалай болгъанлары, аланы жангыртыу бла байламлы къаллай ишле тамамланнгланлар ачыкълагъандыла. Битеу бу затла ёсюп келген тёлюге къаллай уллу магъана тутханларын ангылатхандыла.

Ызы бла «Ашхана» проектни автору Мокъаланы Гульнара аш-суу байлыгъыбызны ачыкълагъанды. Чирик кёлде уа малкъарлы жашла кёкъул союуну эм аны ата-бабаларыбызы къалай санлагъанларын, сохта бла жёрме да къалай жарашдырылгъанларын кёргюзтгендиле.

Андан сора жол Чегем аузуна эди. Анда ала Чегем чучхурлада тохтап, таулу тиширыула эшген огъары жанланы сюйюп ала эдиле. Он ингирде уа Булунгуда,Таппасханланы Магометни юйюнде, таулу бишлакъ къалай этилгенини, жюнню хайырланыу эм сабийни бешикге салыу бла байламлы адетле киногъа алынгнгандыла. Сёз ючюн, Къаракъызланы Марина малкъарлыла бишлакъ этгенде къачан да маяны хайырлана келгенлерин айтып, бу жумуш алльндан ахырына дери къалай тамамланнганын кёргюзтгенди.

- Шёндю бир-бирле тюкенден пепсинни алып, аны бла бишлакъ этедиле. Алай аны татыуу, сакъланыуу да ахырысы бла да келишмейдиле мая бла этилгеннге. Чынтты таулу аны бир къапханлай да ангылап къояды, - деп ангылатханды.

Андан сора эрттен бла кюнакъла, Думала тийресинде кюшладан бирине тебирип, малчылыкъ халкъыбызны бурун замандан келген энчиликлеринден бири болгъанына тюшюнюп, къош гыржын къалай жарашдырылгъанын кёрюп къайтхан эдиле, мыдых отда бширилген гыржынны да биргелерине алып.

Энишге келе, «маданиятчыла» Эл Тюбюндеги кешенелени энчи сейир бла алдыргъан эдиле. Аланы эм башха тарых эсгертмелерибизни юслеринден алим жашыбыз Кючмезланы Бузжигит тынгылы хапар айтханды.

Ахыр кюнню уа кюнакъла Басхан аузунда ётдюргендиле. Анда ала миллетибиз бла байламлы тюрлю-тюрлю тарых кереклени жыйыштыра келген Ёлмезланы Абдулкерим, Огъары Бахсанда кийизле жарашдырыгъан усталарбыз, Бедикде темирчи Ботталаны Алий, бал батманла тутхан Хаджиланы Ахмат, Жанхотияда ташчы Жабеллаты Шамил бла тюбешип, сейир ушакъла жаздырыгъандыла.

Мен бу жазгъанымда дагъыда кёп кезиулени белгилемегенме. Аланы жуукъ кезиуде бериуде кёрюр онг боллукъду.

ТАППАСХАНЛАНЫ Аминат.

Спорт

Жараулагъа тау тийрелени сайлагъандыла

Россейни «маунтинбайкдан» жыйымдыкъ командасы бу кюнледе Къабарты-Малкъаргъа жарау этиу жыйылыуларына келип турады.

Велосипедчиле, тау, къая этекледе ёрге, энишге да айлана, келерин къыйын тау болумлада сынаргъа, алай бла усталыкъларын ёсдюрюрге излейдиле. Жараулагъа ала республикабызны сайлагъанлары да бошдан тюйюлдю, тамата тренерлери Сергей Филатов белгилегенича, мында алагъа лада учаргъа керекди. Къыралны чемпиону «Эм кючлюлени спартакиадасы-2022» битеуроссей эришиуде хорлагъан Александра Ушакова жерибизни ариулугъу, хауаны тазалыгъы, табийгъатыбызны энчиликлери алагъа аламат келишгенлерин чертеди. Спортчуланы хазырлагъан тренерле уа эм тап онгла бардыла. Аланы дагъыда муратлары регионда эришиулени бардырырча жерни сайларгъады.

- Велоспортну айнытыуда Шимал Кавказны республикаларында сынам а артда къыралны башха субъектлерине да юлгю боллукъду. Былайда бек башы анга жаш тёлюню сейирин къозгъаргъады – ол проектибизни мурдоруду, - дейди тренер.

Бизде юйрениулени бошагъанлай, ала Краснодаргъа битеуроссей эришиулеге атланырыкъдыла.

Нальчикде бусагъатда къыралны даунхилден (тауладан энишге гитче жолчукъла бла тюшюю) жыйымдыкъ командасы да жараула этеди. Ала даунхилни «кросс-кантри» бёлюмюнден юйренедиле, анда уа агъачлы, бирде ёрге, бирде энишге кетген жолларт кезиуде велоспорт бла кюрешгенлени санына къошула баргъанын, аны хайыры бла запаснойла да кёп болуруна ышанганларын айтадыла.

Эсгертиу: тау велоспорт неда башхача айтханда, маунтинбайк, спортну экстремал тюрлюлерине киреди, аны жорукъларына кёре велосипедчиле тик, таулу жоллада энчи оборудованиясы болгъан бла тау неда гибрид жол велсипедледе учадыла. Аны тёрт тюрлюсю барды: кросс-кантри, энишге терк тюшюу, фрирайд эм триал. Спортну бу тюрлюсю инсандан чыдамлы, терк оноу эте билирин, жангыз да кесини кючюне ышанырын излейди, нек дегенде аны сайлагъанла къыйын топуракъ неда тар тау жоллада, агъачлада бла тюзледе учадыла.

Хунерлик

Ишин сюйген андан арымайды

Тишлеге багьыучу Тауболатланы Магометни жашы Исхакъны юсюнден кёпледен эшитгенме. Кёп болмай а юч сабийни анасы Бийчеккуланы Жаннет, анга ыразылыгъын билдире, аны юсюнден газетде жазарыбыны тилегенди.

«Къызчыкъны тиши ирин этип, асыры аурутхандан, кече кёзюн къысмай чыгъады. Сора танышларыма, шуёхларыма да сёлешип, тынгылы доктору сурайма. Республикалы стоматология бёлюмде Тауболатланы Исхакъ ишлейди да, анга тюбе, дейдиле. Анга барабыз. Кезиуюбызню сакълап олтурабыз. Бизничала дагъыда бардыла. «Биринчи кереми келесиз, - деп сорады къатымда олтургъан тиширыу. «Хау»,-дейме. «Къоркъмагьыз. Исхакъ Магомедовични къолу женгилди, ол тишни ачытмай алады, наркозу кетгенден сора да, аурутмазча этеди. Кеси да ариу тиллиди, адеплиди. Аны кесим сынагъанма».

Керти окъуна, ол къыйналгъандан, къоркъгъандан да армау болуп тургъан сабийге асыры ариу айтхандан, тиши ауругъанын да унутдургъан эди. Тынгылы къарагъандан сора уа, тишни кетерирге кереклисин айтады да, аны тынч алып къояды. Ол ингирде окъуна Мариямым алгъыннгы халине къайтды»,-деп хапарлагъанды Жаннет.

Аны тилеги бла врач жашха тюбейме. Ол тиш доктор болургъа гитчелигинден да сюйгенин айтады. Хасанияны 16-чы номерли мектебин бошагъандан сора Къабарты-Малкъар къыралы университети стоматология бёлюмюне киреди. Аны жетишимли бошап, Дондагъы Ростовда ординатураны ётеди. Аны тауусханыдан сора уа, анда къалып, ишлерин тилетгенди. Алай бла жети жылны анда, ызы бла уа Москвада поликлиникаладан биринде ишлеп, билимин, сынауун да ёсдюргенди.

Алай билимим, усталыгъым да жетишеди деп, тынчайып къалмагъанды. Мында, башха шахарлада да бардырылгъан конференциялагъа, жыйылыулагъа, семинарлагъа да терк-терк къатышады. Бусагъатда ол поликлиникада хирургия бёлюмню башчысыды, институтда студентлени окъутады, аны бла бирге уа кюн сайын да саусузлагъа багьады.

Тиш ауруудан къыйын болмаз, дерингиг келеди бирде. Хирург а, жаягъы кёбюп, ирин басып тургъан тишни да кетерип, анга багьып, ырахатлыкъ береди. Аны Исхакъ аллына келген саусузларны ышарыуларында кюн сайын да кёреди. Ол бу усталыкъ бла ишлеген жыйырма жылдан артыкъ заманны ичинде кесин танытханды. Анга Шимал-Осетия Аланиядан, Чеченден, Ингушетиядан, Къарачай-Черкесден, Ставрополь крайдан, башха жерледен да кёпле келедиле.

-Поликлиникада саусузлагъа багьаса, студентлени да окъутаса, юйюрюнге да заман бёлюрге керекди... Къалай жетишаласа, – деп сорама. «Йинанамыса, кюнню узунуна бир кере тынгылы шинтикге олтурмайма, аякъ юсюндемге, асламында, юйге бара руль артында олтурама ансы, – дейди. – Алай ишими, адамланы да сюеме да, башха чурумла кёзюме кёрюнмейдиле», – дейди ол.

Бир адамла бардыла: ала бла дайым да тюбеширигинг, сёлеширигинг келеди. Аланы кёзлюри жарыгъанлай турадыла, бетлеринде да огъурлу ышарыу кёрюнеди. Аллай адамла жашауларын башхалагъа игилик этиуге жоралайдыла. Исхакъ да, мен оюм этгенден, аллайды.

ХОЛАЛАНЫ Марзият.

Биз биргебиз

Эм кючлюлени санында

Къабарты-Малкъарны футзалдан сангырау спортчуланы командасы Россейни сегиз эм иги къауумну санына киргенди.

Бу кюнледе Нальчикде футзалда «Сангырауланы спорту» бёлюмде юниорланы араларында Россейни биринчилиги бардырылгъанды. Анга къыралны субъектлеринден 100-ден аслам спортчу къатышханды. Эсеплеге кёре республикабызны къауууму сурдлимпиецлени «Биз биргебиз. Спорт» деген альтернатив оюнларына къатышырыкъдыла. Ала уа Уфада 23 июльда боллукъдула.

Биринчи жерни уа Нижний Новгородну келечилери алгъандыла, Москваны къауууму – экинчи, Воронежникиле уа – ючюнчю болгъандыла.

КУЛЬЧАЛАНЫ Зульфия.

Ангылатыу

Жангы бегимге кёре

РФ-ни ФСБ-сыны чекни тийресинде жерлеге ётерге эркинликлени хазырлауну низамыны юсюнден бегими кючюне киргенди.

ФСБ-ны КъМР-де Чекчи управлениясыны пресс-службасындан бизге ангылатханларыча, быйыл 26 мартда РФ-ни ФСБ-сыны «Чекчи органла эчни адамлагъа, къауумлагъа эмда машиналагъа чекни тийресинде жерлеге, череклеге, кёллеге, башха суу объектлеге ётерге, мюлк, башха ишлени бардырыргъа, жамаат-политика, культура, башха жыйылыуланы къауруугъа, малланы кютюуге, тинтиу-излеу жумушла толтуруугъа эркинлик берген документлени хазырлауну низамыны юсюнден» 102-чи номерли бегими кючюне киргенди. Аны бла байламлы 2021 жылда 3 мартда РФ-ни ФСБ-сыны буйругъу бла кабыл кёрюлген Администрайтив болум кючюн тас этгенди.

Экни къыралны чегинден ётерге эркинликни бу къауум адамла алыргъа боллукъдула. Биринчиден, къыралны инсанлары, ол санда энчи предпринимательча эсепге тургъанла. Сюдню оноуу бла кесини жумушларын толтуралмагъаны бегейтилген инсанланы, 18 жыллары толмагъанланы законлу келечилери. Россейли эм тыш къыраллы организацияла, жамаат биригиуле, аланы келечиликлери.

Документни болжалы тюрленмей, алгъынча къалгъанды. РФ-ни инсанларына – 15 ишчи кюннге, тыш къыраллылагъа бла инсанлыкълары болмагъанлагъа – 30 кюннге бериледи. Ол заявлениясы чекчиле къабыл кёрген кюнден башланып саналады, почта бла ашырылгъан кюнле болжалгъа кирмейдиле.

Жангы жорукълада документни бермей къояргъа жарагъан кезиуле кенгертилгенлерине эс бургъандыла ведомстводан.

Къыралны чегинден ётерге эркинлик документлени инсанла кеслерине тап амалла бла берирге боллукъдула. Ол санда чекчи органлагъа келирге, неда электрон амал бла бу адресге жиберирге да жарарыкъды: **pu.kbr@fsb.ru**.

Жангы низамны юсюнден соруулары болгъанла КъМР-де Чекчи Управлениягъа келирге боллукъдула: Нальчик шахар, Къабарты оразм, 192-чи мекям. Неда бу телефон номерге сёлешип берирге да боллукъду сорууланы: **8-8662-481857**.

Бегим интернетде басмаланыпды, аны бла чырмаусуз шагъырей болургъа онг барды.

Эсигизге салайыкъ: Къабарты-Малкъарда къырал чек Элбрус, Чегем, Черек районлада тохташдырылгъанды: РФ-ни ФСБ-сыны 2006 жылда чыгъарылгъан «КъМР-де къырал чекге кирген жерлени юсюнден» 77-чи номерли бегимине тийишлиликде.

Басмагъа **ТИКАЛАНЫ Фатима** хазырлагъанды.

Жамауат

Бузукъчула олсагъат тутулгъандыла

«Россети Шимал Кавказ» компанияны Къабарты-Малкъарда бёлюмюню специалистлери быйыл биринчи кварталда электрокюч урлау бла байламлы 85 шарт тохташдырыгъандыла. Сёз анда 1,6 миллион киловатт-сагъатны юсюнден барады. Ахча бла тергегенде уа 4,7 миллион сом болады.

Тинтиуле бардырыгъан кезиуде энергетикле токну эсеплемей хайырланнган 71 шарт кёргендиле. Энтта да онтёрт инсан а бузукълукъну къайтарып, жангыдан этгенлерин тохташдырыгъандыла.

Ручулукъ асламысында былай болады: адам токну эсеплеген приборну пломбасын юзюп, счётчикни кеси сюйгенича ишлетеди. Алай энди уа, жангы система сингдирилгени бла, компанияны специалистлери аллай шартланы олсагъат окъуна кёредиле. Адамлагъа уа къайтарып эсгередиле: быллай ишле бла кюрешмегиз, сизни ток уруп, ауур жаралы этерге неда ёлтюрюрге окъуна боллукъду. Андан сора да, административ неда уголовный жууаплылыкъ барды. КоАП-ны 7.19 статьясына тийишлиликде, электрокюч сетьлеге соргъан-сурагъан этмей кьоьулгъан неда токну эсеплемей хайырланнган инсаннга 10-15, предприятиягъа неда организациягъа уа – 100-200 минг сом тазир салынды. Уголовный жууаплылыкъны юсюнден айтханда уа, тийишли кодексни 165-чи статьясында айтылгъанны гъа кёре, бузукълукъ этген инсан тюрмеге экю жылгъа кетерге боллукъду.

УЛБАШЛАНЫ Мурат хазырлагъанды.

УФСБ

Аманлыкълагъа юсюргенди

Экстремизмге къажау мадарланы толтургъан кезиуде РФ-ни ФСБ-сыны КъМР-де Управлениясыны къуллукчулары 22-жыллыкъ Э.Араховны аманлыкъ ишин тохтатхандыла. Он интернетде экстремист бузукълукъланы этерге чакъырыуланы басмалагъаны ачыкъланнганды, деп билдиргенди бизге ведомствону пресс-службасындан.

Юг аскер округ сюдню оноуу бла Э.Арахов РФ-ни УК-сыны 205.2-чи статьясыны 2-чи кесегине, 280-чи статьясыны 2-чи кесегине бузукълукъла этгенин тохташтырыгъанды. Анга 350 минг сом тазир салынгъанды эмда интернетде сайтлада администратор болуп ишлерге эркинликлерине эки жылгъа чекле салгъанды.

Сюдню оноуу ючюне киргенди.

Газны урлагъанлары ачыкъланнганды

Экономикада аманлыкълагъа къажау мадарланы толтургъан кезиуде РФ-ни ФСБ-сыны КъМР-де Управлениясыны къуллукчулары, Ич ишле министерствону келечилери бла бирге коммерция организация газны урлагъанын ачыкълагъандыла, деп билдиргенди бизге ведомствону пресс-службасындан.

Бу шартла бла байламлы РФ-ни УК-сыны 158-чи статьясыны 3-чю кесегини «б» пунктуна кёре терслеу материалла ачылгъандыла. Законлагъа тийишлиликде, быллай амалыкъла этгенни эркинлиги 6 жылгъа дери сыйырылырга боллукъду.

Жалгъан къагытланы хазырлагъанды

Экономикада аманлыкълагъа къажау мадарланы толтургъан кезиуде РФ-ни ФСБ-сыны КъМР-де Управлениясыны къуллукчулары, Ич ишле министерствону келечилери бла бирге коммерциялы организацияланды бирини аманлыкъчы ишин тохтатхандыла. Ол кёп санда бюджет ахчаны урлагъаныа ишеклик барды, деп билдиргенди бизге ведомствону пресс-службасындан.

Тохташдырылгъаныча, былтыр июль-август кезиуде Федерал налог службаны КъМР-де Управлениясына ол таматалыкъ этген предприятияда 156 адам ишлегенини юсюнден жалгъан документлени бергенди. Алагъа кёре инсанларгъа социал себепликни программасыны чеклеринде ахча тёленнгенди.

Алай бла къыралгъа 30 миллион сом къоранч салынгъанды.

Предпринимательге РФ-ни УК-сыны 159.2-чи статьясыны 4-чю кесегине кёре терслеу материалла ачылгъандыла. Законнга тийишлиликде, быллай аманлыкъ этгенни эркинлиги 10 жылгъа дери сыйырылырга боллукъду.

ТОКЪЛАНЫ Фатима хазырлагъанды.

УЧРЕДИТЕЛЬЛЕ: КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ ПАРЛАМЕНТИ БЛА ПРАВИТЕЛЬСТВОСУ

Баш редактор
КЪОНАКЪЛАНЫ Хасан

РЕДКОЛЛЕГИЯ:
ТЕКУЛАНЫ Хауа
(баш редакторну орунбасары),
ЖАНГУРАЗЛАНЫ Нажабат
(баш редакторну орунбасары),
ТОКЪЛУЛАНЫ Борис
(жууаплы секретарь),
МУСУКАЛАНЫ Сакинат,
ТИКАЛАНЫ Фатима,
ТРАМЛАНЫ Зухура,
УЛБАШЛАНЫ Мурат.

ТЕЛЕФОНА:
Редакторну приёмныйи – 42-63-01.
Баш редакторну орунбасарлары – 42-38-21, 40-04-82.
Жууаплы секретарь – 40-03-24.
Секретариат – 40-93-62. Корректора – 42-63-52.

РЕДАКЦИЯНЫ БЁЛЮМЛЕРИ:
Политика эм право – 42-24-02, 42-67-68.
Экономика – 42-66-73.
Культура – 42-66-76.
Социал ишле – 42-75-82, 40-59-18.
Курортла, туризм эм спорт – 40-39-93, 42-66-71.
Окъуучула бла байламлыкъла жюрютюу эм жазылыу – 42-37-94.
Энчи корреспондент – 42-68-72.
Операторла – 42-66-85, 40-28-97.

Редакция авторла бла къагьыт жюрютмейди.
Къол жазмалагъа рецензия этилмейди эм ала артха къайтарылмайдыла.
Газетде басмаланнган материаллада айтылгъан оюмла редакцияны оюму бла келишмезге боллукъдула. Алада айтылгъан хар зат ючюн Россей Федерацияны Басманы юсюнден законуна тийишлиликде материалланы авторлары кеслери жууаплыдыла.

Редакция авторладан 400 газет тизгинден (машинка бла жазылгъан 5–6 бет) кёпню алмайды.

Газет Связьны, информация технологияланы эмда асламны коммуникацияланы ишлери жаны бла федерал надзор службаны (Роскомнадзорну) Къабарты-Малкъарда управлениясында 2016 жылда 19 декабрьде регистрация этилгенди.

Регистрация номер —ПИ № ТУ07-00118. Индекс - П 5893

Газетни басмагъа "КъМР-Медиа" ГКУ-ну компьютер службасы хазыр этгенди.

Газет "Издательство "Южный регион" ООО-ну типографиясында басмаланнганды.
Ставрополь край, Ессентуки ш., Никольский орам, 5а

Газетлени иелерине тандырыу ючюн КъМР-ни почта связьны федерал Управлениясы жууаплыды.
Телефонла: 76-01-21

Газетлени розницагъа сатыу ючюн КъМР-ни "Роспечать" акционер обществосу жууаплыды.
Телефон: 42-69-34

Газет айыкъда юч кере чыгъады – геуюрге, орта, шабат кюнледе.

Номерге графикге кёре
19.00 сагъатда къол салынды.
20.00 сагъатда къол салынгъанды

ГАЗЕТНИ НОМЕРИН ЧЫГЪАРГЪАНЛА:
Улбашланы Мурат – дежурный редактор; Кучукланы Сафият, Кетенчиланы Зульфия – жууаплы секретарьны орунбасарлары; Ахматланы Люаза (1,2-чи бетле), Геляланы Валя (3-чю бет), Зезаланы Лида (4-чю бет) – корректора.

Тиражы 1679 экз. Заказ № 852

Багъасы 10 сомду.

РЕДАКЦИЯНЫ ЭМ ИЗДАТЕЛЬНЫ АДРЕСИ:

360000, Нальчик шахар, Ленин атлы проспект, 5

электрон почта:
elbor_50@mail.ru